

abdurrahman arslan ile dünyevileşme üzerine söyleşi

Kıymetli eskireni Okuyucuları,

Bu sayımızda dünyevileşme konusunda Abdurrahman Arslan beyle zevkli; zevkli olduğu kadar içerikli bir söyleşi okuyacaksınız. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun olan, "Modern Dünyada Müslümanlar" kitabının da yazarı Arslan, Bilgi ve Hikmet, Birikim ve Umran gibi çok farklı dergilerde özellikle modernlik, sekülerlik, postmodernlik vb. konularda içerikli analizlerle yazmaya devam ediyor. Kavramsal, tarihsel ilişki ve analizleri ustaca kuran ve bu bağlamda konuya vakıf olmayı arzu edenlerin okuması gereken bir şahsiyet. Cep telefonu ve modern dünyanın muskaları olan kredi kartı kullanmayan nev-i şahsına münhasır bir insan. Hepinize zevkli okumalar...

Doç. Dr. Mustafa TEKİN

ABDURRAHMAN ARSLAN

Araştırmacı, Yazar

Eskireni: Hocam, öncelikle tanımdan başlayalım istiyorum. Dünyevileşmeyi nasıl tanımlıyorsunuz? Onun üzerinde bir tanımsal çerçeve geliştirelim istiyorum. Ayrıca biz "sekülerlik" diye de bir kavram kullanıyoruz. Acaba sekülerleşme ile dünyevileşme arasında bir fark var mıdır?

Abdurrahman Arslan: Şimdi doğrusunu isterseniz bu sorun ciddi şekilde problematik bir sorundur Müslümanlar açısından. Çünkü sekülerleşme kavramına karşı dünyevileşmeyi kullandığımızda bize çok yabancı gelmiyor. Fakat nihayetinde sekülerleşme dediğimiz tarihsel bir vaka vardır ve o da Batılı

toplumların tecrübesine dayanan Hıristiyanlık dediğimiz bir dinin de başından geçen bir macera sayılır bu. Biz bir bakıma işte o macera ile üretilmiş ya da o maceranın neticesinde ortaya çıkmış bir kültürle bugün muhatabız. Yani dolayısıyla dediğim gibi karmaşık boyutlu bir şey bu. Bir yönüyle bize ait değildir. Ama bir yönüyle de o kültürün etkisinde olduğumuzdan dolayı bize ait, bizim yaşadığımız bir süreçtir ya da bir durumdur; ne dersiniz deyin. Bundan dolayı diyorum çok kompleks, çok karmaşık.

Eskireni: Zaten problematik dediğimizde meselelerin birbiri içine girmiş çok farklı dalları, boyutları olduğunu ifade etmeye çalışıyoruz.

Abdurrahman Arslan: Yani evet şimdi eğer biz kendi tarihsel tecrübemizin neticesinde bir dünyevileşme hadisesi üzerinde konuşsaydık, ki Kur'an'dan öğrendiğimiz kadarıyla tarihteki diğer kavimlerin de başına gelmiş olduğunu biliyoruz, belki o zaman konuşmamız daha kolay olurdu. Fakat sadece kavramsal düzeyde değil ama hayatın pratiğinde de bize hakim kültür ya da dünya görüşü ister istemez batılı tecrübeyi kısmen de olsa bizim tarafımızdan yaşanır kılmaktadır. Problemin esas boyutu bu; ama isterse-

niz önce çok kısa şekilde Batı'daki durumla ilgili bir şeye değinelim yani kavramın kendisiyle ilgili ya da Batı'daki kastedilenle ilgili.

Eskireni: Herhalde kökeni oraya dayandığı için bunu yapmalıyız.

Abdurrahman Arslan: En azından şu manada; dediğim gibi bugün 19., 20. ve 21. yüzyıllardaki Batı'nın sekülerleşme dediğimiz süreçlerinin hasil ettiği kültür belirlemektedir bütün dünyayı. Yani bu tabii ki yeni iletişim teknolojisiyle beraber büyük oranda çok daha kolay yayılmakta ve nüfuz etmektedir. Ama en azından son 200 yıldan fazladır Batı'da seküler temele dayalı bir kültür bütün dünyayı kendine göre yeniden şekillendirmektedir. Buna belki de bir protestanik kültür de diyebiliriz. Ne dersiniz deyin. Ama nihayetinde Batılı tecrübeye dönüp baktığımızda da birtakım problemleri olan açıklamaya muhtaç bir süreçle karşı karşıyayız. Bundan dolayı kavramın kökenine gitmekte fayda var diyorum. Önce bu kavramı ben kişisel olarak iki farklı anlamda kullanıyorum. Birbirleriyle ilişkili ama farklı anlamları olan. Biliyorsunuz laiklik kavramı daha çok Fransız kültürünün egemen olduğu dünyada kullanı-

lıyor. Sekülerleşme ise Angolosakson kültürünün hakim olduğu bir dünyada daha yaygın kullanılıyor. Ben daha çok burada laikliği din ve devlet ayrımı meselesi olarak ele alıyorum. Daha siyasal düzlemde, siyasal olanın bir bakıma ifadesi, ifade edilme biçimi olarak düşünüyorum. Sekülerleşme kavramını ise bizzat hayatın pratiği ile ilgili bir mesele olarak ele alıyorum.

Eskireni: Toplumsal, kültürel, yaşamsal hayat düzleminde.

Abdurrahman Arslan: Evet o düzlemde. Birinde yani siyasal düzlemde din ve devletin ayrıştırılması meselesini açıklamak için ya da anlatmak için kullanıyoruz. İkincisini ise, hayatın dinden yoksunlaşması olarak ele almak taraftarıyım. Yani dolayısıyla da sekülerleşme burada bir din karşıtlığını değil dinden yoksullaşma meselesini ortaya koyar. Dinden yoksullaşmaya işaret eder.

Laiklik kavramı daha çok Fransız kültürünün egemen olduğu dünyada kullanılıyor. Sekülerleşme ise Angolosakson kültürünün hakim olduğu dünyada daha yaygın kullanılıyor. Ben daha çok burada laikliği din ve devlet ayrımı meselesi olarak ele alıyorum. Sekülerleşme kavramını ise bizzat hayatın pratiği ile ilgili bir mesele olarak ele alıyorum.

Eskireni: Yani insan hayatının dinî referanslara yaslanmadan inşa edilmesi gibi bir duruma mı işaret ediyorsunuz? Şimdi geldiğimiz noktada din yine var yani dinsizlik diye bir şey yok.

Abdurrahman Arslan: İsterseniz buraya sonra gelelim. Şimdi daha başa dönelim. Bu kavramın kullanıldığı bir süreç var. Yani önce Batılı anlamda kullanıldığı süreç var. 1860 yıllarından itibaren Batı'da açıkça literatürde kullanılıyor. Ama kavramın 13. yy.dan itibaren Batı'da kullanıldığını biliyoruz. İlk defa kilise bunu kullanıyor. Manastır dışındaki hayatı ve din adamlarını ifade etmek için kullanılıyor. Fakat aşağı yukarı 1800'lerden itibaren yada 1850 lerden itibaren bizzat hayatın pratiğinde bir problemle karşılaşılıyor Batılı insan; ondan dolayı da aşağı yukarı 1860'lardan itibaren kavramın siyasal yaşamın

dışında da kullanılmaya başlandığını görüyoruz. Bu nasıl yani hangi ihtiyaçtan dolayı meydana geliyor? Önce tabiat bilimlerinde yoğun bir gelişme söz konusu oluyor. Bundan sonra da eğitimin giderek çok fazla yaygınlaşması meselesi oluyor. Tabii bunlara bağlı olarak toplumsal hayatta ortaya çıkan derin değişimler söz konusu oluyor Batı'da. Bu süreç dini yani Hristiyanlık dinini kendi üzerinde yeniden düşünmeye zorlayan, davet eden bir süreçtir aynı zamanda. Dolayısıyla da burada dinin kendisi üzerindeki düşünme meselesi iki şekilde cereyan ediyor. Bir tanesi, dinin kurumsal olarak kendi üzerinde düşünmesi. İkincisi; akademik cihetten kendi üzerinde düşünmesi. Kurumsal düzeyde kendi üzerinde düşünmesi demek; kilisenin kurum olarak hayattaki rolüyle ilgilidir. Akademik düzeyde kendisi üzerinde düşünmesi ise, daha çok Hristiyan kozmolojisinin uğradığı kırılmaların neticesindeki bir hadisedir. Çünkü coğrafi keşiflerle birlikte önemli hadiselerden birisi de kilise kozmolojisinin uğradığı kırılmadır. Nitekim bu, Batılı insanı büyük oranda da inançla ilgili bir şüpheye sokmuştur. Şimdi bu hem kurumsal düzlemde hem de şey düzlemindeki tartışma kaçınılmaz olarak, yani hayatı siyasal ve sosyal boyutları üzerinde sekülerleşme dediğimiz meseleyi gündeme getiriyor. Böyle olunca da tabii ki burada karşımıza iki boyutlu mesele çıkıyor, din ve sekülerleşme meselesi dediğimizde.

Eskireni: Hocam, din ve sekülerleşme diyoruz ya, bunun mesela Hristiyanlığın ta başından bu yana kutsal ve din dışı ayrımıyla bağlantısı bağlamında bir şey var değil mi?

Abdurrahman Arslan: Evet tabii. Din ve sekülerleşme kavramlarını iki ayrı bağımsız kavram olarak ele almamız, aslına bakarsanız Hristiyanlığın kutsal ve kutsal dışı dediği o ikili ayrımın getirdiği bir avantajdır ya da dezavantajdır. Ona nasıl bakarsanız o öyle anlanılır. Elbetteki bizim din ve sekülerleşme dediğimiz mesele -ki biz tarihten bahsederken Hristiyanlık'tan da bahsettik aynı zamanda- Hristiyanlığın onu besleyen fikrî bir alt tabanı vardır ve o alt tabandan birisi de kutsal ve kutsal dışı ayrımıdır. Zaten 13. yy.da seküler kavramının kullanılmasına imkan veren sebeplerden birisi de yine budur aşağı yukarı. Çünkü manastır hayatıyla manastır hayatının dışındaki dinî görevi ifade etmek üzere seküler kavramı kullanılmıştır. Aslında seküler din adamı dedik-

lerinde bu şu demektir: Manastırda hayatını sürdürmeyen, normal toplumun içinde hayatını sürdürüp onlara dinini öğreten din adamı anlamına geliyordu. O yüzden dedik ki kavramın 13. yy.a kadar uzanan bir kökeni vardır.

Eskireni: Siz daha evvelki tarihî kökenlere iniyorsunuz. Bu sizin daha önce *Bilgi ve Hikmet* dergisinde “Sekülerizm: Akleden Kalbin Parçalanışı” makalenizde anlattığınız tarihsel boyut değil mi?

Abdurrahman Arslan: Evet, biraz öyle tabi. Belki yine Batılı anlamda onun da çok enteresan bir boyutu vardır. Yani kavramın kökenine baktığınızda, orada da çok ilginç bir şey vardır; İslam’la uyuşmayan bir boyutu vardır. Çünkü bildiğim kadarıyla kavram seicus kökünden gelmektedir. Bu da seksle aynı kökten gelmektedir. Dolayısıyla da Batı’nın eski Grek’ten beri gelen sekülerizm anlayışı aynı zamanda da seksle ilişkilendirilmiştir. Çünkü onlara göre seks dünyevî bir faaliyettir. Dünyevî bir faaliyet olduğundan dolayı da ondan kaçınmak gerekir. Fakat Batılı insan burada ciddi bir problemle karşı karşıyadır. Çünkü dünyevî faaliyette bulunmazsa neslinin kökü kesilecektir. Ondan dolayı da böyle bir çelişki içindedir. Ama neslinin devamı için o seküler faaliyete girmeyi göze alır. Bu haliyle de bir günaha da girmiş olur. Oysa mesela bizde bunun karşılığı yoktur. İşin önemli tarafı da bu.

Eskireni: Zaman zaman böyle arzulamalar var yani sanki insanın cinsel hayatıyla ilgili Hıristiyanî bir bakış açısı var bizim dünyamızda da son 1-2 yüzyılda özellikle parçalanmış dünya içinde değil mi?

Abdurrahman Arslan: Ben doğrusunu isterseniz istisnaların dışında çok bizimkiyle benzer görmüyorum; yani genel olarak mutasavvıfların hayatını ya da tasavvufun böyle bir şeyi ima ettiğini söylerler ben buna katılmıyorum. Çünkü bu şeyin temelinde insan nefsinin terbiye edilmesiyle insan nefsinin öldürülmesi gibi iki kategori vardır karşımızda. Batı’da Hıristiyanlıkta asıl olan, eski Hint’te de bu böyledir, zaten büyük oranda da Hint’ten etkilendiği söylenir; Batı’da asıl olan insan nefsinin öldürülmesidir. Bizde ise asıl olan insan nefsinin terbiye edilmesidir. Fakat burada daha önemli bir mesele var insan nefsinin öldürülmesi de terbiye edilmesi de hangi imkanlarla hangi araçlarla, hangi metotlarla ve hangi bilgiyle olacağı da çok önemlidir. Dolayısıyla İslam’da insan nefsinin terbiye edilmesi aynı za-

manda da terbiye edecek araçların, bilginin varlığını gerekli kılmaktadır ve Müslüman bunun yollarını da bilir. Ya da ona verilidir bunlar; nefsini nasıl terbiye edeceğini Kur’an’dan ve sünnetten öğrenir. Yani insanın kendi başına karar verdiği bir metodun neticesinde bunu gerçekleştirmez. Bu Batı’da biraz farklıdır. Çünkü manastırda kaideleri vardır nefsin nasıl öldürüleceğinin. Fakat bütün bunların hepsi insanların kendi tecrübeleriyle ortaya çıkmış bir şeydir. Yani herhangi bir ilahî kaynaktan edinilmiş bir şey değildir. İşin şey tarafı bu. Mesela nefsi terbiye eden

Çünkü bildiğim kadarıyla kavram seicus kökünden gelmektedir. Bu da seksle aynı kökten gelmektedir. Dolayısıyla da Batı’nın eski Grek’ten beri gelen sekülerizm anlayışı aynı zamanda da seksle ilişkilendirilmiştir. Çünkü onlara göre seks dünyevî bir faaliyettir. Dünyevî bir faaliyet olduğundan dolayı da ondan kaçınmak gerekir.

şeylerden birisi biliyorsunuz bekarettir. İnsanlar aylarca çamurlarda yatmaktadırlar, aylarca yıkanmaktadırlar ki nefislerini terbiye edebilsinler diye. Manastır hayatında ilk terbiye süreçleri böyle cereyan eder. İşte bunun karşılığı İslam’da yoktur diye düşünüyorum. Bizde nefis kaçıp kurtulmamız gereken bir şey değil; terbiye edilip kontrol altına alınması gereken bir şeydir. Çünkü nefis kaçıp kurtulması gereken bir şeyse o zaman bu bizim insanlık anlayışımızla, insan anlayışımızla çatışır. Çünkü biz insanı bir nefis bağlamı içinde tanımlıyoruz. Yani fitratı içinde. Dolayısıyla onun nefsinin öldürmeye kalkmak insan kavramına da aykırı bir şeydir.

Eskireni: Bu anlamda tartışma konusu olduğu için soruyorum; sekülerleşme kavramıyla dünyevileşme kavramı arasında çok fark görüyor musunuz?

Abdurrahman Arslan: Hayır, dediğim gibi sekülerleşme kavramının bir boyutunda Hıristiyanlık’taki tecrübesi içinde baktığımızda sekülerleşme kavramı kilisenin otoritesinin ve kutsama alanının dışında cereyan eden şeyler anlamına gelir. Yani Batı’da Rönesans sonrasındaki hayatın gelişimi çizgisinde giderek hayat, kilise otoritesi ve kutsama alanının dışında cereyan eden bir süreç haline geliyor. Nitekim işte tam da o alana, o süreçlere sivilite diyoruz biz.

Çünkü kilisenin kutsama alanının dışındadır; kendi bildiği, kendine ait kurallarla kendini düzenlemek istemektedir. Kilisenin kurallarıyla değil. Bundan dolayı da ona sivilite denmektedir. Yani işin öyle bir tarafı var ve bu bize ait değildir. Yani bizim kültürümüzde bunun karşılığı yoktur. Ama ikinci bir boyutu var ki o da bizi ilgilendirir; hayatın içinde yaptığımız birçok şeyin dinî cihetten anlam kaybına uğramış olmasıdır. İşte bizi esas ilgilendiren boyutu budur. Çünkü bu da iki türlü tezahür etmektedir bireyde. Bunun bir tanesi, bireyde kendine ait bir zihniyet inşa etmektedir. Dolayısıyla birey bu zihniyetle birlikte dünyaya bakıp dünyayı yeniden anlamlandırmaktadır. İkinci husus ise, yine bu zihniyete bağlı olarak insanın faaliyetleri, amellerini kendine göre yeniden şekillendirmektedir ve onları da dünya ile sınırlı ameller, faaliyetler haline getirmektedir. Yani insan amellerinin, faaliyetlerinin dünyadaki amacını yine dünya ile sınırlamaktadır. Oysa bir Müslüman açısından bir amelin ya da faaliyetin nihai amacı

Din daima bizim sahip olduklarımızla bizim aramıza bir yabancılaşma ilişkisi sokar. Ahireti hatırlatarak, öbür dünyayı hatırlatarak bizim sahip olduklarımızla, bu dünyadaki varlığımızla bu dünya arasına bir yabancılaşma ilişkisi koyar.

öbür dünyayı, ahireti içerir. Her şeye rağmen hem o amellerimizin karşılığını ahirette bekleriz hem de o amellerimizin karşılığı olarak sorguya çekileceğimizi düşünürüz. Dolayısıyla biz amel ve faaliyetlerimizi kurduğumuzda hep bu süreçler içinde kurarız, yani ahiret içerikli süreçlerdir bunlar. Sekülerleşme tam da bunu ahiretten yoksunlaştırıyor. Ahirete karşılık değildir bu, burada özellikle sekülerleşme sürecinin esas boyutu benim kişisel kanaatime göre budur. Bunun için dedim, süreç irreligion değildir din karşıtlığı değildir inreligion'dır; dinden yoksunlaşmadır bu ve bugün Müslümanların da hani dinen ve amel olarak karşı karşıya oldukları o tehdit edici durumun da bu olduğu kanaatini taşıyorum ben. Ya da dinimizin, Müslümanların yaşamış olduğu sekülerleşmeyi bu bağlamda ele alabileceğimizi düşünüm ben.

Eskiyeni: Günümüz dünyasına özellikle Müslüman dünyasına, kendi dünyamıza baktığımız zaman dünyevileşmenin birtakım temel parametreleri dediğimiz neler görebiliriz? Pratiklerimizden hareketle neler söyleyebiliriz.

Abdurrahman Arslan: Bence bunun çok açık şekildeki ifadesini bugün Müslümanın eşya dünyası ile kurmuş olduğu ilişkinin mahiyetinde, niteliğinde bir dönüşüm olarak görmekteyiz. Dolayısıyla burada ciddi bir problem vardır. Ya da meseleyi belki daha açık şekilde burada görüyoruz. Müslüman artık, sahip olduklarını diyelim, ya da Müslümanın ihtiyaçlarını giderirken sahip olduğu ve olmak için mücadeleye ettiği her şeyde mutlak anlamda bir sahiplenme duygusu içinde hareket etmektedir. Bu bizim eşya ile kurmakta olduğumuz ilişkimizin dönüştüğüne işaret etmektedir; biz artık eşya ile emanet edilenle emanet alan arasındaki ilişkiyi değil doğrudan doğruya sahip olma ilişkisini kuruyoruz. Bu da mutlak anlamda sahip olma. Üzerinde her türlü tasarrufta bulunabileceğimiz bir ilişki olarak bakıyoruz. Bu bence Müslümanın sekülerleşmesinin önemli göstergelerinden biridir diye düşünüyorum. Tabi ki bunun kapitalizmle birlikte gelen bir boyutu vardır. Bunu göz ardı edemeyiz ama aynı zamanda Müslümanın bu zihniyetle ticarî ilişkilerde bulunurken kapitalizmi de ne kadar çok içselleştirdiğini de işaret etmektedir. Bu sıradan çalışıp bir şeyler kazanma meselesi değildir. Bu kazandıklarımızla, sahip olduklarımızla kurmuş olduğumuz ilişkinin niteliği ile ilgilidir. Din daima bizim sahip olduklarımızla bizim aramıza bir yabancılaşma ilişkisi sokar. Ahireti hatırlatarak, öbür dünyayı hatırlatarak bizim sahip olduklarımızla, bu dünyadaki varlığımızla bu dünya arasına bir yabancılaşma ilişkisi koyar. Bugün Müslümanlar bu yabancılaşma ilişkisini artık ortadan kaldırmaya başladılar. Ahiret fikri onların zihinlerinde vardır. Ama eylemlerinde, amellerinde, faaliyetlerinde böyle bir fikri esas almamaktadırlar. Çünkü bunun bir boyutu Müslümanlarla ilgili değil. Çünkü öyle bir kültür dünyasında yaşıyoruz ki bu kültür bize bunu sufle etmektedir. Ama Müslümanın görevi bunun farkında olmaktır. Biz bunu bahane olarak gösteremeyiz. Kanaatime göre Müslüman bunun farkında olmaktan çok bunu İslam adına meşrulaştırmaktadır günümüzde. Tabi eğitimle gelen bir boyutu da var bunun.

Eskireni: Şüphesiz birçok boyutta bu fenomeni gözlemlemek mümkün.

Abdurrahman Arslan: Tabi bir tek boyuta indirge-
mek değil; mesela bilgiyle gelen bir boyutu vardır,
iktisat olarak gelen bir boyutu vardır. Toplumsal iliş-
ki olarak gelen bir boyutu vardır. Genel olarak hayat
tarzı olarak gelen bir boyutu vardır. Esas bence
önemli olan boyutu da bu zaten.

Eskireni: Ben bir de şunu merak ediyorum. Sekü-
lerleşme ile ilgili olarak tarihe doğru böyle bir geri
okuma yaptık. 13. yy. filan ama, mesela dünyevileş-
me olgusunu temel bir problem olarak veya insanlı-
ğa ait bir evrensel problem olarak görüp tüm insan-
lık tarihine yayarak böyle bir okuma yapmamız
mümkün mü? Batı'dan da bağımsız düşünerek. Yani
biraz önce bahsettiğimiz insanın dünyayla, eşyayla
kurduğu ilişkiye dinin vermek istediği yabancılaşma
boyutunun olamadığı başka birtakım dönemler ve
benzerleri hep genelde olagelmiştir. Bunları
Kur'an-ı Kerim'in okuması ile görebiliyoruz mese-
la. Böyle bir tarih içinde geriye dönük tarih okuma-
sı veya tarih felsefesi kurmak mümkün olur mu?

Abdurrahman Arslan: Burada biz tabi sekülerleş-
menin Batı'daki tecrübe içindeki modern biçimiyle
yüz yüze geliyoruz. Bu demek değildir ki insanoğlu-
nun tarihte ilk defa yüzyüze geldiği bir hadiseyle
karşı karşıyayız. Hayır değil, bu öyle değildir. Tam
tersine dünyevileşme dediğimiz, bizim tabirimizle
ifade ettiğimizde, dünyevileşme dediğimiz hadise
insanın kendisiyle, fitratıyla, onun tarih içindeki bü-
tün serüveniyle ilgilidir. Elbette ki dünyevileşmenin
insanın fitratında bir karşılığı vardır. Karşılık buldu-
ğu için zaten bu meydana gelmektedir. Dolayısıyla
da bunu, yani Kur'an'ın bize verdiği kıssalara dönüp
baktığımızda formu, bazen niteliği farklı olsa bile
kendini ifade ediş biçimi diyelim farklı olsa bile
böyle bir boyut vardır. Peki modern olanı diğerinden
farklı kılan nedir? Kanaatime göre modern olan ilk
defa tarihte bir sistem olarak ortaya çıkıyor. Ve böy-
le kendini rasyonel temelde meşrulaştırıcı bir sistem
olarak ortaya koyuyor. Esas işin dikkat çeken boyu-
tu bu bence. Yoksa her sekülerleşmenin, dünyevileş-
menin kendine göre bir mantığı vardır. Bunu mesela
efendim Kur'an'daki kıssada zekat bölüşümü sıra-
sındaki o mantıkta da dünyevileşmeyi görüyoruz.
Belki başka kıssalarda da bunu görüyoruz. Ama o
zekattaki bölüşüm sırasında bu bizimdir, bu sizindir,

bu da Tanrı'nındır. Onun buna ihtiyacı yoktur
demesi yine aynı şekilde böyle bir mantığı da içeri-
yor diye düşünüyorum.

Eskireni: Evet hocam. Şimdi mantalite olarak bu-
nu ifade ettik. Ama mesela Türkiye bağlamında dün-
yevileşme konusunda yaşadığımız en önemli somut
konular, hani iktisadî açıdan veya başka açıdan ben-
zer şeyleri mi söyleyeceğiz? Mantalite olarak eşyay-
la kurduğumuz ilişki, yani dünyayla genel olarak in-
san arasındaki bu ilişkinin mahiyeti; ama bu güne
özel olarak şu içinde yaşadığımız hayatta dünyevi-
leşme konusunda bugün sizin söylemek istediğiniz
veya altını çizebileceğimiz en önemli somut sorun
ne?

**Şimdi bence buradaki esas önemli boyut,
Müslümanın dünyevileşme ile birlikte elde
etmiş olduğu zihniyet dünyasından
kalkarak Kur'an'ı yorumlamaya başlamış
olmasıdır. Bence Müslümanları tehdit eden
en önemli boyut buradadır.**

Abdurrahman Arslan: Şimdi bence buradaki esas
önemli boyut, Müslümanın dünyevileşme ile birlik-
te elde etmiş olduğu zihniyet dünyasından kalkarak
Kur'an'ı yorumlamaya başlamış olmasıdır. Bence
Müslümanları tehdit eden en önemli boyut burada-
dır. Bu yorum genel olarak yaşanan hayatı olumlu-
yan bir yorum biçimi olarak önümüze geliyor.
Onunla hesaplaşmayı değil, yeniden bir hayat kuru-
cu ilkeyi ya da hayat kurucu ümidi içinde taşıyarak
gelen bir yorum değil bu. Tam tersine mevcudu
onaylayan, meşrulaştıran bir yorum olarak geliyor.
Elbetteki hayatın bütünü reddetmek mümkün de-
ğil, ama hayat dediğimiz şeyin içerisinde bizim ka-
tılmamız mümkün olmayan, İslam'ın kurmaya çalış-
tığı hayat tarzı ile de uyuşmayan epey bir nokta var-
dır. Mesela İslam ticareti serbest bırakıyor, övüyor
da ama bunun kapitalizmle olan farklılığını tespit et-
memiz lazım. Eğer tespit etmezsek ki bugün Müslü-
manlar bunu istemiyorlar, o zaman kapitalizmi İsla-
m'ın övdüğü o ticaretle karıştırırsınız birbirine. Ama
asla İslam ticareti överken nasıl bir insan modelin-
den, ahlakî yapısından hareket ederek ticareti övdü-
ğünü anlayamazsınız. Yani İslam'ın nasıl bir öznedeki
somutlaştırdığını anlayamazsınız. Anlayabilerseniz o

zaman kapitalizmin öznesiyle İslam'ın ticaret yapan öznesini karşılaştırdığımızda hem mantalite olarak hem amel olarak hem de gelecek tasavvuru açısından farklılığını görebiliriz. Oysa biz bunu yapma niyetinde değiliz. Yani İslam ahlakı ile ahlaklanmış, her şeye rağmen ahireti içeren bir zihinle ya da bir öznenin yaptığı ticaret kapitalizmin dediği anlamda asla bu kadar çok birikime izin vermez. Zaten bundan dolayı da geçmiş Müslümanlar kazandıklarını hemen dağıtmışlardır. Çünkü kazanç bir kez büyük oranda biriktirildiğinde, artık bir daha asla siz onu dağıtamazsınız. Bu zenginliğe düşman olmak anlamına gelmez. Bu başka bir şeydir. Ama bu, kapitalizmin dediği şekilde bir zenginlik te değildir. Niçin? Çünkü eğer siz gerçekten mutlak anlamda bir zenginlik, hakimiyet zihniyeti içerisinde sahip ol-

duklarınızı düşünüyorsanız, o zaman sermayeyi her şeyin üstünde sahip olacağınız bir güç olarak görüyorsunuz demektir. Çünkü kapitalizmin mantığı odur. Ama bir Müslüman sermayeyi böyle göremez. Ha yakın zamanda görmeye başladı. Her şeyin üstesinden gelebilecek bir güçtür sermaye. Niye? Çünkü günümüzün seküler dünyasında ona öyle bir rol verilmiştir. Ve tarihte ilk defa para olarak, iktisat olarak bir güç, ahlakın gücünün üstüne çıkıyor. Bu, insanlığın tarihinde ender rastlayacağımız hadiselerden birisidir. Yani genel olarak insanların tarihinde ahlak her zaman yaptırımcı bir güç olmuştur. Parayı da düzenleyen bir güç olmuştur. Ama biz ilk defa kapitalizmle birlikte her şeyi düzenleyen bir güç olarak kapitalizmi görüyoruz ya da sermayeyi görüyoruz. Bence insanlığın tarihinde çok ciddi bir tehlikedir. Bundan sonra zaten yani sermayenin, paranın aramızda dönüp dolaşan bir devlet olmamasının başka ne sebebi olabilir ki. Siz eğer yani ahlaken onun

üzerinde egemen bir güç haline gelemiyorsanız, ahlakı onun üzerinde egemen bir güç haline getiremiyorsanız, o zaman neyin iddiasında bulunabilirsiniz ki! Bence biz bugün bu süreçleri yaşıyoruz.

Eskireni: Türkiye'de dindarlaştırma eylemi ile ilgili birçok tartışma var. Bunları hep biliyorsunuz. Bir görüşe göre dindarlık gittikçe artıyor. Yapılan anketlerde de bunlar söyleniyor. Tabii birtakım formel, dış biçimlere dayanarak bunlar söyleniyor. Kimi yapılan tartışmalarda da dindarlığın içinin boşaldığı, aslında bu görünen şeyin dindarlık olmadığı söyleniyor. Şimdi dünyevileşme bağlamında bu dindarlık meselesini kritik edersek neler söyleyebilirsiniz?

Abdurrahman Arslan: Evet, yaşadığımız, içinde yaşadığımız kültüre bağlı olarak ve de Müslümanların içinden geçmekte olduğu bu siyasî, sosyal, iktisadî süreçlerin getirdiği bir sekülerleşmeden ya da bir dünyevileşmeden bahsettik biz, edebiliyoruz. Dolayısıyla da buna bağlı olarak da içi boşalan bir dindarlıktan da bahsetmemiz gerekiyor. Çünkü bütün bunlar olurken dindarlık artıyor demek çelişkili bir şeydir.

Eskireni: Yani ahlak bu şekilde giderken bunun üstüne tutup da...

Abdurrahman Arslan: Demek ki ordaki dindarlıkta bir sakatlık vardır. Bunun için benim kanaatime göre biz yeni bir dindarlık biçimi ile karşı karşıyayız. Yani büyük oranda içi boşalmış, Müslümanın amelleri ve faaliyetleri üzerinde düzenleyici etkisi olmayan bir dindarlık söz konusudur burada.

Eskireni: Şimdi biraz da şöyle bir şey yapıyoruz. İnsanlar mesela gündelik hayatta birtakım davranışlarda bulunuyorlar. Mesela şimdiki davranışı ile on dakika sonraki davranışları arasında düşünsel ve ahlakî anlamda bir tutarlılık yok.

Abdurrahman Arslan: Ama o bütünlük, artık sekülerleşme ile birlikte bozulmuştur. Yani artık akleden o kalp parçalandığı için parçalı düşünmektedir. O süreklilik yoktur. Bundan dolayı da Müslüman, hayatının, gündelik hayatının bir bölümünde dindarca davranmaktadır. Ama başka bir alana geçtiğinde ise tam o dindarca davranışlarıyla çatışan şeyler yapmaktadır. Ama bunları yaparken de kendini rahat hissetmektedir.

Eskireni: Tezat görmüyor bunda.

Abdurrahman Arslan: Evet, niye diyecekseniz? Zihnin kategorize olmasından dolayı bu ikisi arasında ilişki kurmamaktadır. Onları birbirinden ayırmaktadır. Zaten bizim gündelik hayatımızda da sekülerleşme ile Batı'nın modern kültürü ile birlikte gelen böyle bir ayırım vardır. Yani değer alanlarının ayırılması meselesi vardır. Dolayısıyla bu ayırılmadan dolayı da Müslüman, olması gereken o sürekliliği ihmal etmektedir. Çünkü zihin ona göre kendini yeniden düzenlemiştir. Müslüman zihnin unutmanın ki sekülerleşen bu modern kültürün içerisinde yeniden şekillenmektedir. Bundan dolayı da o zihin dünyaya Müslümanca bakmamaktadır, bakamamaktadır artık. Bence Müslümanların kabul etmesi gereken şeylerden biri de budur. Biz artık Müslüman olduğumuz halde dünyaya Müslümanca bakamıyoruz. Yeteri kadar Müslümanca bakamıyoruz. Bunu kabul etmemiz lazım artık. Biz kalben ya da zihnen dönüştük artık. Eğer deyim yerinde ise kirlendik diyelim buna. Dolayısıyla da sorun burada zihnin yeniden arındırılmasıdır, temizlenmesidir, teskin edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla da başka türlü çıkış noktamız yoktur. Teskin edilmemiş, arınmamış bir zihin, yani kirliliği bir zihin dünyaya Müslümanca bakamaz. Yani arızalı bakar, bugün olmakta olan budur.

Eskireni: İfadenizde, tezkiye gerektiğini söylüyorsunuz. Tezkiye için neler söyleyebiliriz? Bu nasıl bir şey içeriyor? Yani diyelim ki esas mantalite olarak tekrar o İslam'ın mantalitesini kazanmaktan başlayıp diğerlerine doğru giden bir süreç mi?

Abdurrahman Arslan: İsterseniz siz buna takva, züht deyin, isterseniz ben tasavvuf diyeyim. Ama tarikatla tasavvufu birbirinden ayırarak söylemiş olayım. Son iki yüzyıllık ciddi olarak kirlenmiş olan tarikat tecrübemizi bir kenara bırakalım. Ama benim naçizane fikrim Müslümanlar tasavvufun bu imkanlarından faydalanamazlarsa iki şeyi asla yapamayacaklardır. Bunlardan biri, cemaat olamayacaklar. Diğeri de asla temiz ya da tezkiye olmuş bir kalp inşa edemeyeceklerdir.

Eskireni: Bu bağlamda tasavvufu bir imkan olarak görmemiz gerektiğini mi öneriyorsunuz? Yoksa tasavvufun içeriğinde yoğun olarak vurgulanan unsurlara mı atıfta bulunuyorsunuz?

Abdurrahman Arslan: Bence Müslümanların elinde bir tek böyle bir imkan vardır. Ben bunu İslam'dan bağımsız bir tasavvuf tanımı olarak almıyo-

rum. Dolayısıyla sadece ve sadece bu kirlenmiş aklı veya zihni ya da bu sekülerleşmiş hayatı o kategorize olmuş, bölümlere ayrılmış alanlarını yeniden birleştirmek, eşyayı ait olduğu konuma yeniden iade etmenin tek imkanı bence tasavvuftur. Çünkü siz dünyayı ayaklarınızın altına alabilirsiniz yükselebilirsiniz. Yani bu fakirliği tercih etmek anlamına gelmez. Çünkü Müslümanlar hep öyle düşünüyor. Çünkü işlerine gelmiyor böyle söylemek. Ama eğer gerçekten dünyanın zihninizdeki o kapsayıcı, o önemli konumunu, mercisini daha aşağılara indirmek istiyorsak, onu bence değersizleştirmemiz gerekir. O da ancak bence tasavvufla olur. Ya da o usul içerisinde olabileceğini düşünüyorum.

Biz artık Müslüman olduğumuz halde dünyaya Müslümanca bakamıyoruz. Yeteri kadar Müslümanca bakamıyoruz. Bunu kabul etmemiz lazım artık. Biz kalben ya da zihnen dönüştük artık. Eğer deyim yerinde ise kirlendik diyelim buna. Dolayısıyla da sorun burada zihnin yeniden arındırılmasıdır, temizlenmesidir, teskin edilmesi gerekmektedir.

Eskireni: Şimdi hocam bir de tasavvufun temel söylemlerinde dünyaya karşı negatif bir tavır var. Yani genel anlamda baktığımız zaman birçok mutasavvıfın eserlerinde gördüğümüz bir şey. Mesela ilahiyat çalışmalarında öne sürülen şey; -özellikle İmam Gazali üzerinden tartışılmaktadır- İmam Gazali'nin dünyayı kötülediği veya işte dünyaya karşı negatif tavır aldığından dolayı Müslümanların dünyayı ihmal ettiği ve Müslümanların geri kaldığı söylemi var. Şimdi biraz önce söylediklerimizle bunlar üzerinde bir kritik yaparsak bu denge nasıl ayarlanacak?

Abdurrahman Arslan: Şimdi bir kere biz modern alandan hareket ederek, Gazali bizi dünyadan kopardı, diyoruz.

Eskireni: İddialar öyle.

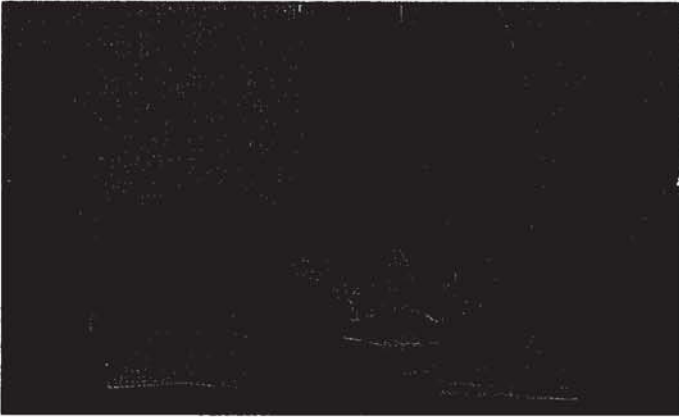
Abdurrahman Arslan: İddialar öyle ama bu iddialar ayağını nereye basıyor? Baktığımızda modern dünyadan konuşuyorlar. Modern dünyadan hareket ederek Gazali'nin yaptıklarına bakmaya çalışıyorlar.

Benim kanaatime göre Gazali ve dönemi ya da Gazali'nin yaptıkları İslam'ın ikinci bir doğuşudur. İslam düşüncesini kendi otantik, orijinal kaynağına yeniden iade eden bir ilim ehlidir diyelim. Ve bundan dolayı da naçizane fikrim bugün yeniden Gazali'lere ihtiyacımız vardır.

Eskireni: Dönemi görüp, ona göre din ilimlerini ihya etmiş. Bu açıdan mı olaya bakıyoruz?

Abdurrahman Arslan: Ama onunla hesaplaşılmamış, size şunu temin ederek söyleyebilirim ki bugün daha bir itiraz yapılmamıştır. İslam dünyasında gerçekten onun bu itirazı bugün bile canlılığını korumaktadır.

Eskireni: Onun biraz daha güncellenmiş bir yüzleşmesi. Şimdi ortada bir şey var. Mesela modern bir kültür var, içinde yaşadığımız hayat var, bu hayat üzerinden eşyayla kurduğumuz bir ilişki var. Bütün bunların hepsiyle; diyelim ki Gazali'nin güncellenmiş şekliyle yüzleşmek.

Abdurrahman Arslan: Evet benim söylemek istediğim bu. Yeni Gazali'lere ihtiyacımız vardır derken söylemek istediğim odur. Oradan, yeniden hesaplaşma. Yani eşyayı olması gereken anlam dünyasına iade etmek; bu onu yok saymak değildir. Bak az önce de dedim. Bu nefsi öldürmek değildir, eşyayı yok saymak değildir, dünyadan el etek çekmek demek değildir. Ama yanlış kurulmuş bir dünyayı yerine iade etmektir. Yanlış kurulmuş bir toplumu yeniden inşa etmektir. Yanlış tanımlanmış bir insanı yeniden tanımlamaktır. Onun kendi görevleri, misyonu bağlamında ya da ahiret bağlamında diyelim buna biz. Yani bu olmazsa eğer, şey edilmezse şu anda tanımlanmış bir toplumla tasvir edilmiş bir dünyayla veri olarak onları alıp biz buradan devam edeceğiz. Zaten ediyoruz. Peki bizim ne farkımız var diğerlerinden, ya-

ni eğer bir rahmetsek her şeyi yerine, aslına irca etmemiz gerekiyor. Aslından koptu artık, bunu kabul etmemiz lazım. Bu iki şekilde koptu; hem modern dönemde koptu, hem post modern dönemde ikinci kez kopmaktadır. 21. yüzyıl yeni bir yüzyıldır, ne 19. yüzyıl ne de 20. yüzyıla asla ilişkisi olmayan ya da temelde ilişkisi olmayan ama görünüşte olan yeni bir dönemdir. Bu dönemde yeni Gazaliler gerekiyor. Bu mevcut kültürle, felsefeyle yüzleşecek onları yeniden ayıklayacak ve Müslüman zihnin yeniden inşası için gereken parametreleri yeniden kuracak imkan olarak ihtiyacımız vardır. Müslüman bugünkü zihniyle bunları yapamaz, bu asla mümkün olmayacaktır. Çok kesin konuşuyorum. Teolojiyle dünya kurulmaz. Zaten bu dünyanın ürünüdür teoloji .

Eskireni: O zaman geçmişi de bu bakımından okursak, mesela Meşşai denilen filozofların -bizim dünyamızda Farabi gibi Kindi gibi- aslında böyle bir karşılaştırma yapmadıkları gibi tam tersine mevcut kültürün içerisinde İslam'ı yeniden okudukları sonucunu çıkarabilir miyiz buradan? Ya da o çizgiyi nasıl yorumlamalıyız?

Abdurrahman Arslan: Hangi çizgiyi?

Eskireni: Meşşai çizgisini, Meşşai diyoruz ya tırnak içinde.

Abdurrahman Arslan: Bütün bunlar aslında bizim düşünce dünyamızın unsurlarıdır. Yani El-Kindi'den Farabi'ye kadar hepsi bize aittir. Ama bunun içindeki orijinal olan bence Gazali'dir. Diğerine baktığımızda onların büyüklüklerini yok saydığımızdan dolayı söylemiyorum. Ama Farabi'ye, İbni Sina'ya baktığımızda, özünde Platon'un, Eflatun'un birtakım yorumcularıdır. Yani elbetteki kısmen orijinallikleri vardır. Fakat nihayetinde Hayy b. Yakzan'a baktığımızda çok enteresan şeyler söylemiyor. Yani bize akılla hakikati bulacağımızı söylüyor, hayır bu Batı düşüncesinin hastalığıdır. Akılla hakikat bulunmaz. Biz bulsak bile bundan emin olmayız, o zaman böyle bir durumda bizim vahye ihtiyacımız kalmazdı. Öyle şey olur mu?

Eskireni: Bulduğumuzu kritik edecek şeye ihtiyacımız var; o da elimizde yok.

Abdurrahman Arslan: Farzedelim ki bulduk, peki nasıl emin olacağız bundan. Biz ancak vahiy kanalı ile emin olabiliriz. Onlar tabi ki İslam kültürünün içinden konuştular bir bakıma, bu çok kolaydı. Ama

mesela Grek kültüründe, yani İslam kültürünün dışından bir hakikat arayışına çıkan bulamazsınız. Zaten bulsaydı Eflatun, Aristo ya da diğerleri bulurlardı. Mücadele ettiler ama bulamadılar. O zaman bizim Peygamber'e de ihtiyacımız olmazdı, eğer o mantıkla hareket etmiş olsaydık, öyle değil mi? Dolayısıyla bunlar bizim düşünce dünyamızın zenginlikleridirler, Allah onlardan razı olsun. Ben orijinallik peşinde koşmuyorum. Ama kirlenmiş bir kalbin, zihnin yeniden İslamî bir düşünceyi üretmesi için temizlenmesi gerekiyorsa ben bunun orijinalini Gazali'de bulabileceğimizi düşünüyorum; onu söylemeye çalışıyorum. Bu akıllı reddetmek demek değildir, bunu asla kabul etmiyorum. Genel olarak Gazali'ye yöneltilen eleştirilerden biri de budur; akıllı yok etmek. Hayır, çünkü biz bir tane akıl üzerinden konuşmuyoruz, biz bir tek akıl üzerinden konuşamayız. Gazali'nin bahsettiği başka bir akıldır. Dolayısıyla da akıl üzerinde de anlaşmamız lazım. Gazali çok farklı olarak felsefenin akıl kavramı ile de hesaplaştı. Bence çok da iyi yaptı, hesaplaştı. Bugüne kadar söyledikleri bence doğruluğunu taşıyor, şu anda da benim için bir ufuk açıcısıdır onun akıl eleştirisi. Kant'a karşı, Hegel'e karşı Müslümanların rahatlıkla faydalanabilecekleri bir akıl eleştirisi vardır orda. Nitekim Gazali'nin söylediklerini de kısmen söyleyelim; bugün post modernite haklı çıkmıştır. Ama o 1300 sene evvel söylemiştir bunu aşağı yukarı. Dolayısıyla bu akıllı reddetmek değildir. Müslümanlar bunu böyle algılıyorlar bence çok yanlış bir şeydir bu. Bu, aklın belli bir biçimine işaret etmekte onu söyleyelim.

Eskişeni: Yani modern dünyada zaten din ile akıl böyle bir tezatlık konsepti içine yerleştiriliyor. İkincisi o bakış açısına göre akıl merkeze alınıyor ama bu Aydınlanma'nın burjuva akılı.

Abdurrahman Arslan: Ama biliyorsunuz, biraz evvel de bahsettik ya işte kutsal ve din dışı hep o kategoriler Batı'da da öyledir. Burada akıl vardır, hakikat vardır, gerçeklik vardır bilmem ne vardır. Yani bu son dönemlerde de bizde söyleniyor; mesela akıl ve vahyi iki ayrı kategori olarak anıyor. Burada akla bir hükmî şahsiyet verilmektedir. Hayır, İslam da böyle bir akıl yoktur. Akıl sık sık da söylediğim gibi insan bedeninde kimliği en belirsiz organdır. Dolayısıyla bu cihetten de baktığımızda ya da faaliyeti açısından baktığımızda, Kur'an bize bir tek akıldan

bahsetmez. Akletmek aklın belli bir faaliyet biçimine işaret eder. Bu ise onu Aristo'dan, Eflatun'dan ya da Hegel'den, Kant'tan ayırır. Bu farklı bir şeydir. Bizim için önemli olan bu akletme faaliyetini kazanmaktır. Yoksa herkes düşünüyor. Bizimki bu anlamda düşünmek değil. Dinli ya da dinsiz herkes düşünüyor. Ama İslam için muteber olan akletmek başka bir düşünce biçimine işaret eder. Bundan dolayı da önem taşır ve Gazali'nin akıl eleştirisi de bundan dolaydır. Üstelikte Gazali'ye yöneltilen o diğer eleştirilerden biri de -aslında ben burada Gazali'nin avukatlığını yapmak istemem- işte "Gazali akıllı hor gördü onun için biz geri kaldık." Kardeşim bu Batılı anlamda bir tarih bilincini yansıtır ve yanlışır. Demek ki tarihi ilerleten, toplumları ilerleten aklın kendisidir ve bu da tabii ki o progresif dediğimiz ilerleme fikrine sahip tarih şuuru ile söylenilmiş bir cümle. Biz bir Müslüman olarak nasıl bu şuuru kabul edebiliriz? Bir kere bu şuurun kendisinde sakatlık vardır. Böyle bir akıl anlayışının İslam'da yeri nedir? Bu mümkün değil, kabul edilemez bir şey.

**Artık yeni bir yüzyıla başladık.
Çünkü kendini kuran hakikattan kopmuş,
kontrol dışı bir dünyada yaşıyoruz artık.
Şunu inkar etmek mümkün değil;
modernite köklerinden şu anda kopmuştur.
Bu yeni bir duruma işaret ediyor.
Zaten post modernlik de bunun bir tezahürü.**

Eskişeni: Kur'an'ın tarih felsefesi doğrulamıyor bir kere bunu.

Abdurrahman Arslan: Elbette bu sıfır ilerlemeci tarih, modern tarihten kalkarak İslam tarihini okumaktır. Ben de zaten bunu söylemeye çalışıyorum. Bu hastalıklı bir dönemdir. Bu süreci bence terk edelim ki daha iyi bir şey bulabiliriz diye düşünüyorum bütün insanlık için. Öbürünün, kopyanın kopyasıdır bu. Efendim akıllı reddetmeseydi de daha iyi ilerleyecektik. Bizi ilerleten akıl mıdır, Batı'yı ilerleten akıl mıdır acaba? Batı'yı bütün tarihinden soyutlayacağız sadece Batılı akla indirgeyeceğiz. Böyle bir şey olur mu sizce? Çok karmaşık bir süreç bu. Ondan dolayı da bence bu yorumlar çok haklı yorumlar değil.

Eskireni: Şimdi tasavvufla bağlantıları açısından konuşalım istiyorum. Meselâ; “Müslümanlar her şeyin en iyisine layıktır.” ifadesi yaşamsal pratikler üzerinden nasıl anlaşılmalıdır?

Abdurrahman Arslan: Ama mevcudu meşrulaştırmanın önemli dayanaklarından birisi budur. Bir başka şey daha söyleyeyim. Allah kulunun üstünde nimetlerini görmek ister, ama bu nimet nedir, hiç tartışmayız. Biz nimeti, kazandığımız paranın bize sağladığı imkanlar olarak görüyoruz. Halbuki ben diyorum ki iman bir nimettir, güzel ahlak ta nimettir. Ama Müslümanlar bunu görmek istemiyorlar, hep iktisadi olarak görmek istiyorlar.

Fakat süreç içerisinde ise hayat, kendi hayatları modernleştikçe bu defa modern hayatın içindeki her şeyi bir bakıma kendi vicdanlarını da rahatlatmak için onları yeşile boyayıp İslamileştirip hayatlarının içerisine katmaya başladılar.

Eskireni: Hadisi şerif var. Müslümanların geniş bir eve sahip olması lazım, iyi bir bineğe binmesi lazım gibilerinden; herhalde bunlar da benzer şekilde algılanıyor .

Abdurrahman Arslan: Yani bunlar elbetteki sahih hadisler. Fakat buradaki yorumumuz çok dünyevi yorumlar. Yani Allah nimetlerini üzerinizde görmek istiyor, doğru. Bunun kazandığı da buna dahildir. Ama nimet bir tek kazandığımız değil ki; güzel ahlak da, Müslüman olmak da, takva sahibi olmak da bir nimettir. İsraktan kaçınmamız, merhametli olmamız bir nimettir. Adaletli olmamız bir nimettir. Niçin bunları söylemiyoruz? Niçin yoksulluğun kol gezdiği bu dünyada Müslümanlar Allah'ın adalet nimetini öne çıkartmıyorlar da kazanç nimetini öne çıkartıyorlar? Bu sekülerizmin bence en açık ve bariz örneğidir diye düşünüyorum.

Eskireni: Şimdi haliyle içinde bulunduğumuz bir kültürden hareket ediyoruz. Fakat İslamî bir kılıf geçiriyoruz her şeye ve burada da çok önemli süreçler rol oynuyor. Özellikle İslamileştirme birinci operasyon. İkincisi de, bunun muhtelif araçları. Söz gelişi

medyadaki araçların, gazetelerin hatta tırnak içinde İslamî denilen gazete, televizyon ve benzerlerinin bu süreçteki özellikle dünyevileşmedeki rolü nedir? Biraz da bunu konuşalım istiyorum.

Abdurrahman Arslan: Yakın döneme kadar bu süreçleri ben çok normal görüyordum. Ama eğer az önceki tanımımıza uygun düşünürsek 21. yy. artık yeni bir yüzyıldır. Artık yeni bir yüzyıla başladık. Çünkü kendini kuran hakikattan kopmuş, kontrol dışı bir dünyada yaşıyoruz artık. Şunu inkar etmek mümkün değil; modernite köklerinden şu anda kopmuştur. Bu yeni bir duruma işaret ediyor. Zaten post modernlik de bunun bir tezahürü. Böyle bir zamanda bence geçmişle ilgili ciddi bir eleştiriye, tahlile gitmek gerekiyor. İslamcılık doğuş süreçlerinde böyle bir metod kullandı. Yani birçok şeyi İslamileştirmeye çalıştı. Fakat bu özellikle 1960'lardan itibaren bence ciddi bir kopuş yaşadı. Çünkü 60'lara kadar aşağı yukarı kontrollü bir süreç izliyordu. Kendi kendisini kontrol eden bir süreç izliyordu ve Müslümanlarda seküler kültürle bu kadar yoğun şekilde yüz yüze gelmemişlerdi. Ama 60'lardan itibaren özellikle Türkiye'deki Müslümanlar hem ulema geleneginden koptular hem de bu seküler kültürle çok fazla haşır neşir olmaya başladılar. Unutmayın bu dönemden itibaren Müslümanlar çocuklarını yoğun şekilde bir eğitime tabi tuttular. Yani İmam Hatipler'le başlayan ve sonra gelen bir süreç bu.

Eskireni: Eğitim bu konuda önemli bir faktör.

Abdurrahman Arslan: Çok önemli, evet hem de çok önemli. Bugün Müslümanların sekülerleşmesindeki önemli faktörlerden birisi de Müslümanların alternatif diye bence kurdukları eğitim biçimiyle alakalıdır bu. Yani burada biraz da imam hatipleri kastediyorum. Bunu da söylemem lazım. Dolayısıyla da burada temel sorun, özellikle altmışlardan itibaren Müslümanın bence yaptığı en büyük yanlışlık, kendisini vahye göre kurmaktan çok, kendisini öteki üzerinden kurmaya, inşa etmeye başlamasıdır. Yani burada şunu söylemek istiyorum. Müslüman kendi düşünce ve faaliyetlerini, amellerini ötekine göre ayarlayarak kurmaya başladı, öteki üzerinden kurmaya başladı.

Eskireni: Aynadaki resmine göre...

Abdurrahman Arslan: Evet, Kur'an'a veya sünnete göre değil. Onun için karşıdaki sakinse biz sakin

olduk, karşıdaki zalimse biz de zalim olduk. Öteki üzerinden kurma süreci bunu getirdi bize ve biz giderek vahiyden amel ve düşünce olarak kopmaya başladık. Daha doğrusu uzaklaşmaya başladık. Doğru zaman zaman Kur'an ve sünnetten bahsediyoruz. Ama onların bizim düşünce ve amellerimize ne kadar referans kaynağı oldukları ise tartışmaya açıktır. Çünkü siz bir kez kendinizi öteki üzerinden kurmaya başlamışsanız siyasi olarak, sosyal olarak, felsefi olarak amel ve faaliyet olarak kurmuşsanız, artık sizin birinci dereceden amellerinizi faaliyetlerinizi düzenleyen ötekinin kendisidir. Onun tavrıdır, tutumdur. Karşınızdakinin tutumudur. Bu ise dediğim gibi büyük oranda Müslümanları ahlaken zafiyete uğrattı. Ve öyle bir şey oldu ki kendi akidelerinden uzaklaşmış yeni Müslüman tipler olarak ortaya çıkmaya başladılar. Bu soruya nerden geldik?

Eskireni: İslamileştirme.

Abdurrahman Arslan: Ha evet, şimdi İslamî düşüncenin problemlerinden biri de şudur: Kendisini mağlup eden araçlara sahip olmak istemiştir. Özellikle bu, başlangıçta teknolojik bir mesele olarak algılanmıştır. Fakat süreç içerisinde ise hayat, kendi hayatları modernleştikçe bu defa modern hayatın içindeki her şeyi bir bakıma kendi vicdanlarını da rahatlatmak için onları yeşile boyayıp İslamileştirip hayatlarının içerisine katmaya başladılar. Bu, doğrusunu isterseniz başlangıçta masum, sonra da çok kolaycı bir süreci başlattı ve bu Müslümanları bence yaratıcı olmaktan alıkoydu, kopyacı hale getirdi. Ahlakî düzeyi ise oportunist (fırsatçı) hale getirdi. Bugün bu süreci görüyoruz bence. Müslümanlar bugün yaratıcı değildirler, kopyacıdırlar. Genel olarak da pragmatizmin arkasına sığınmış bir oportünizm yapıyorlar. Bu da onların amellerini artık İslam ahlakının düzenlemediği anlamına geliyor. Yani hayatın pratiğinde sekülerleşme dediğimiz şeyler, bizim bugün şu anda bu şekilde karşılaştığımız süreçler bence. Müslüman o emin olma sıfatından, o Efendimiz'in (a.s) Muhammed'ül Emin dedikleri sıfatından her an uzaklaşmaktadır. Oysa Müslümanın yapması gereken, hayatın pratiğinde o emin sıfatıyla var olmasıdır. Ticaretiyle bilmem neyiyle ne dersiniz deyin ama o emin sıfatıyla olmalıdır. Fakat Müslüman bence buna çok da sahip değil.

Eskireni: Bununla bağlantılı çokça bahsedilen ılımlı İslam diye bir şey var. Bir yönüyle küresel

çapta olan ikinci boyutuyla da Türkiye'yi ilgilendiren hatta Türkiye'nin bu konuda biraz daha ön ayak olduğu, diğer İslam ülkeleri için örnek bir model oluşturduğu, gibi tartışma ve söylemler de var. Şimdi özellikle ılımlı İslam... Böyle bir şey var mı önce onu sorayım?

Abdurrahman Arslan: Evet, var. Bir statükocu olarak var, önce onu söyleyeyim. Şu anda da hem kültürel olarak hem siyasi olarak bence uygulanmaktadır.

Eskireni: Bunu şimdi dünyevileşme bağlamında nasıl açacağız? Biraz açalım ılımlı İslam projesini.

Abdurrahman Arslan: Şimdi tabii ki ılımlı İslam'ın en karakteristik özelliği bence neoliberalizmle sentez yapılan bir İslam meselesi ile karşı karşıyayız biz. Yani hem epistemolojik düzlemde hem siyasi düzlemde böyle bir sentezin olması istenmektedir.

ılımlı İslam'ın en karakteristik özelliği bence neoliberalizmle sentez yapılan bir İslam meselesi ile karşı karşıyayız biz. Yani hem epistemolojik düzlemde hem siyasi düzlemde böyle bir sentezin olması istenmektedir.

Eskireni: Mesela Ak Parti'nin ilk çıkışında neomuhafazakarlık var.

Abdurrahman Arslan: Muhafazakar kavramı.

Eskireni: Bu farklı bir muhafazakarlık mı?

Abdurrahman Arslan: Hayır, hayır bir farkı yok. Ben katılmıyorum farklı olduğuna. Çünkü muhafazakarlık zaten sekülerlikle dinî olanı bir arada tutma çabasıdır. Sosyal bir şeyin analiz edilebilmesi için onun kategorilerini yerleştirmeniz gerekir. Yani İslam'ı bu haliyle yerleştiremiyorsunuz ama muhafazakarlık kavramı Batı'da yaşamış bir şeydir. Dolayısıyla da orda muhafazakarlığın doğuşu, tarihsel süreci, neye karşı, neden yana olduğu aşağı yukarı sosyoloji tarafından analiz edilmiştir. Şimdi bu kavramın içinde bilimsel bir nesne haline getirmek için muhafazakarlık kavramı kullanılmaktadır. Özünde bu vardır. Fakat muhafazakarlık kavramı, Batı'da liberalizm olmadan ortaya çıkan bir kavram değildir. Meselenin kendisi budur, muhafazakarlık liberalizm karşısında kendini

inşa etmiş bir düşünce biçimidir. Dolayısıyla da neye karşı neden yana olduğu liberalizmle birlikte düşünülmeli gereken meseledir. Nitekim günümüzde de neoliberalizm söz konusu olduğu için muhafazakarlık kavramı da gündeme gelmiştir.

Eskişeni: Oradan öyle bir pratik bağlantı...

Abdurrahman Arslan: Yani Batı'nın şeyinde bu vardır.

Eskişeni: Şimdi görünen şöyle bir şey var. Barack Obama'nın da başkan olmasıyla birlikte Müslüman camiada şöyle bir şey oluştu; daha ılımlı bir yaklaşım. Yani bu biraz Amerika'daki öteki, zenci, beyaz olmayan; bundan dolayı da bize yakın olan gibi bir durum ve algılayışı ortaya çıkardı. Daha doğrusu biz ülke ve millet olarak olaylara daha duygusal yaklaşıyoruz. İşte Clinton bir zaman gelip de bir çocuğu öptüğü zaman Türkiye kamuoyunda olumlu izle-

Her şeyin içi boşalıyor, doğru. Fakat her şeyin içi boşalıyor dediğimizde bir şeyi de ilave etmemiz lazım. Aynı zamanda da her şey melezleşiyor. İlimli İslam'dan Obama'ya kadar bir melezleşme söz konusudur. Çünkü bu kültürün temel özelliği hakikat ile zan arasındaki, adalet ile zulüm arasındaki, güzel ile çirkin arasındaki, negatif ile pozitif arasındaki bütün ayırıcı duvarları eritmesidir. Postmodern kültürün özelliği bu.

nimler bırakıyordu. Barack Obama'nın diğer ismi de Hüseyin. Dolayısıyla Obama Müslümanlara bundan sonra daha yakın duracak falan diye düşünüldü. Bunları bu ılımlı İslam politikaları ve dünyevileşme bağlamında düşünürsek nasıl bir şey bekliyor bizi? Bunu şunun için soruyorum; açık savaşlar ve işgallerin devam etmesinden daha fazla böyle hedefsizlik, ülküsüzlük, içi boşaltılmış söylemlerin daha kuvvetle geleceğini mi beklemeliyiz yoksa her şey aynı devam mı edecek? Amerika'nın yeni başkanı üzerinden söylüyorum.

Abdurrahman Arslan: Bu, Amerika ile ilgili değil. Benim kanaatime göre bu küresel çapta karşılaştığımız bir olaydır. Her şeyin içi boşalıyor, doğru. Fakat her şeyin içi boşalıyor dediğimizde bir şeyi de ilave etmemiz lazım. Aynı zamanda da her şey melezleşiyor. İlimli İslam'dan Obama'ya kadar bir melezleş-

me söz konusudur. Çünkü bu kültürün temel özelliği hakikat ile zan arasındaki, adalet ile zulüm arasındaki, güzel ile çirkin arasındaki, negatif ile pozitif arasındaki bütün ayırıcı duvarları eritmesidir. Postmodern kültürün özelliği bu. Dolayısıyla da burada temel şey, aranan şey melezleşmedir. Doğrusunu isterseniz Obama da buna çok uygundur. İlimli İslam da buna çok uygundur.

Eskişeni: Hatta tam tersi, diyelim ki Bush veya başka biri olsaydı biraz daha gard almanız mümkündür ama, ona karşı gard almanız mümkün olamayacak yani o anlamda.

Abdurrahman Arslan: Çünkü artık hakikat yok. Onun için dedim; biz artık 19. veya 20. yüzyıllarda yaşamıyoruz. Hakikatin olmadığı, her şeyin görece-lik taşıdığı bir dünyada yaşıyoruz. Bu ne demektir; yani her şey melezleşme ile birlikte geliyor. Bunun hayattaki pratiği melezleşme ile birlikte geliyor.

Eskişeni: Bilinen insanlık tarihi itibari ile mesela böyle bir postmodern dönemin içerik itibariyle yaşadığı bir dönem olabilir mi?

Abdurrahman Arslan: Çok olmuştur. Bu bir müşrik kültürü temsil ediyor. Ha bu Doğu'nun pagan kültürüne de benzemiyor, belki Batı'nın bildiğimiz klasik pagan kültürüne de benzemiyor. Ama bir pagan kültürüdür.

Eskişeni: Şimdi bir de iktidar dili ve refleksinin özellikle Türkiye üzerinde düşünürsek dünyevileşme konusu üzerinde nasıl bir tetikleyici ya da geri bıraktıcı özelliğinden bahsedebiliriz? Gerçi mevcut iktidarın ne kadar böyle bir dil geliştirdiği tartışılabilir.

Abdurrahman Arslan: Öyle bir iktidar dili olduğunu düşünmüyorum. Yani nihayetinde yapılmaya çalışılan bence liberal bir iktidar dili; İslam bunun içinde kısmen bir garnitür olarak düşünülebilir. Ama doğrusunu isterseniz liberalizmin de çok hakkının verildiğini sanmıyorum. Ama sizin düşündüğünüz anlamda ya da görmeyi umut ettiğiniz anlamda iktidar dili yok bence. Liberal anlamda da yok, dindarlık anlamında da yok yani.

Eskişeni: Kastettiğim; ortada bir iktidar var da geliştirdiği dil ne düzeyde? Şöyle söyleyeyim; iktidar açısından böyle bir dilin olmadığını ben de kabul ediyorum da. Daha çok kafamdaki şeydi: Müslümanlar olarak düşünüyoruz ki ortada bir iktidar var,

bu iktidar düşüncesine göre birtakım refleksler geliştireyoruz.

Abdurrahman Arslan: Bence öyle düşünmemek lazım. Şimdi biz yeni bir politik kültürle karşı karşıyayız. Batı'da oluşan, kodları Batı tarafından verilen, ama iletişim teknolojisinde büyük oranda oluşmasına ve yaygınlaşmasına sebebiyet veren, özellikle de az önce de dediğimiz gibi 21. yüzyılın postmodern kültürünün, felsefesinin, daha doğrusu kaynaklık ettiği yeni bir politik kültürle karşı karşıyayız. Bu politik kültür dünün 19. ve 20. yüzyılın dünyalarını kurdu. Ulus devletten tut da vatandaşa kadar birçok yeni şeyi kurdu. Bu politik kültür dönüşüyor. Yani o klasik kültür yok artık. Bu yeni politik kültür geçmişin klasik kültürünün kurduğu birçok şeyi işlevsiz hale getiriyor; ulus devleti, işte onun vatandaşlık anlayışını, klasik liberalizmi, marksizmi, hatta dini işlevsiz hale getiriyor. Kendine göre yeniden şekillendiriyor. Reddetmiyor, kendine davet ediyor ama aynı zamanda onları melez hale getiriyor. Şimdi böyle bir melez kültürle karşı karşıyayız. Bu politik kültürün bizim ülkemizdeki tezahürleriyle daha yeni yeni tanışıyoruz bence, çok da yakinen böyle bir açıdan tahlil ettiğimiz söylenemez. Çünkü bu yeni politik kültüre daha kendimizi nasıl uyarlayacağımızı da bilmiyoruz. Bazı kuramcılar sözüm ona birtakım uygulamalar yapıyorlar. İşte muhafazakarlık kavramı, işte Müslümanlık kavramı bu yeni kültüre uyarlama çabalarıdır. Fakat bunun öyle şu anda başarılı olduğunu söylememiz mümkün değildir, başarılı olma ihtimali var mı? Bence yoktur. Niye dersiniz bu politik kültürün karakteristik özelliği kalıcı bir şeye tahammül etmemektedir. Ondandır dolayısı da dünün kültüründe muhafazakar olmanın bir kalıcı boyutu vardı. Ama bugün öyle değil; dün muhafazakarlık kategorisindeyseniz yarın bu kategorinin içine sığmazsınız ya da sizi başka bir yere götürür, taşır.

Eskiyeni: Sürekli istikrarsızlığı.

Abdurrahman Arslan: Belirsizlik özellikle, belirsizlik özelliği var bu yeni politik kültürün. Dolayısıyla böyle bir süreçte Müslüman nerde tutunabilir, ne yapabilir, neden yana kalıcı bir tavır koymasına gerekir? Bence Müslümanın karar vermesi gereken bir şeydir. Artık her şey altüst oluyor, değişiyor. Eğer bazı şeylerin kalıcı olduğuna karar vereceksen, o zaman onları nasıl kalıcı hale getireceğimiz konusunda kafa yormamız gerekiyor. Ama bu kültür şey de-

ğil, öyle sabiteler istemiyor. Hiçbir şey olmasa bile görünüşte doğru, hiçbir şeyi değiştirmek istemiyor, fakat görünüşte sadece. Fakat muhteva olarak her şeyi değiştiriyor. Bunun için biz bir iç boşalmadan bahsettik, efendim dönüşümden, melezleşmeden bahsettik, ama görünüşte bakıyorsunuz, formal düzeyde bakıyorsunuz bu anlamda da yeni bir muhafazakar dünyayla karşı karşıyayız. Bundan sonra benim kanaatime göre mevcut olan kültür her şeyi muhafaza etmeye çalışacaktır. Yani görünüşteki mevcut olan formal düzeydeki her şeyi muhafazaya çalışacaktır. Ama içerik olarak muhteva olarak da onlar değişeceklerdir. Çünkü kendini güvende hissetmiyor. Ve aşırı bir muhafazakarlığın geleceğini düşünüyorum ben, gelmektedir de o başladı bence.

Müslüman o emin olma sıfatından, o Efendimiz'in (a.s) Muhammed'ül Emin dedikleri sıfatından her an uzaklaşmaktadır. Oysa Müslümanın yapması gereken, hayatın pratiğinde o emin sıfatıyla var olmasıdır.

Eskiyeni: Bunun şununla bir alakası var mı? Paradigma açısından baktığınız zaman Batı paradigmasının artık dünyaya önereceği yeni bir şey yok. Dolayısıyla düşünce belli bir noktaya geldikten sonra muhafazakarlaşma eğilimine girer. Biraz onunla da bağlantılı değil mi?

Abdurrahman Arslan: Evet, aynen öyle. Çünkü niye dersiniz burada bir korku vardır. Yani Batılı bir paradigma söz konusu değil, bizim bildiğimiz bütün paradigmlar çatladı, kırıldı. Post modern paradigma daha kendisini kurabilmiş değil, kurmaya çalışıyor. Ama kurabilmiş değil, kurabileceğini de zannetmiyorum. Böyle bir durum da zaten bence bir paradigma kendine olan güvenini yitirdiğinde aşırı şekilde muhafazakarlaşır ve hırçınlaşır, dolayısıyla kendi mevcudiyetini muhafazaya başlar. Bence biz böyle bir süreç yaşıyoruz. Bu sürecin daha başlangıcındayız, ondan dolayı da bence bu kriz Batılı insanlara ciddi şekilde bir korku verdi. Çünkü muhafaza edilmesi gereken bir hayat tarzı, hayat standardı vardı. Kriz bu hayat tarzını bence tehdit etti. Buna sadece bu anlamda bir iktisadî mesele olarak bakmamız

mümkün değil, yaşam tarzı olarak bütünüyle bakmak lazım. Bundan dolayı da insanlara bir korku yaratmaktadır.

Eskireni: Osmanlı'dan itibaren bu süreçte, Türkiye seküler iddialara devamlı zorlanıyor. Birincisi, Türkiye bu iddiaları ne kadar kabul ediyor? Geline bu noktada ne kadar bu rolü almaya istekli? Yani şu anlamda söylüyorum. Mesela; Osmanlı'dan başlayan ve sık sık kible değişimi olarak nitelendirilen kırılmalar yaşadık. Dışardan da ılımlı İslam projeleriyle şunlarla bunlarla Türkiye'ye biçilmek istenen örnek rol modeller var. Yani Türkiye Arap ülkelerine, diğer Müslüman ülkelere özellikle seküler karakteriyle öncülük edecek, rol oynayacak. Türkiye şu dışarı ile bu iddiaları kabul etmekte ne derece istekli? Son beş on yıllık bir süreçte özellikle Ak Parti ile başlayan süreçte bu iddiaları reddettiğini mi yoksa kabul ettiğini mi gösteriyor? Ve gelecek perspektifimiz ne olacak bu açıdan baktığımızda?

Ya da Katolikler Müslümanlarla birlikte hareket edeceklerdir. Nihilist gücün, inanan insanları bir araya getireceğini düşünüyorum. Çünkü post modern kültür, paradigması olan, epistemolojisi olan her şeye düşmanlık besliyor. Bu sadece Müslümanlara değil Müslümanlar dışındakilere de düşmanlık besliyor.

Abdurrahman Arslan: Türkiye'nin laiklik vurgusuyla bu iddialar birbirleriyle örtüşüyor, her şeyden önce bunu söylememiz lazım. Ama bizim bildiğimiz klasik şartların içinde değiliz. Mesele laiklik ya da laik olmama meselesi değil. İslam yüzyıl öncesinden beri paradigma dışı bir muhalefeti temsil ediyordu. Bugün, kendisinden emin olamayan, kendine olan güvenini yitirmiş bir paradigma. O yüzden İslam'ı tehdit olarak görmeye başlamıştır. Bu, paradigmanın kendi içinde yaşadığı kırılmadan kaynaklanmaktadır. Yoksa İslam yüzyıl önce de İslamdı, duruyordu, ordaydı yani. Fakat burada benim kanaatime göre esas sıkıntı veren şey; hakim paradigmanın kendine olan güvenini yitirmiş olmasıdır. Böyle olunca da tabii ki küresel bir çapta İslam ya da Müslümanların temsil ettiği dünya paradigma dışı bir muhalefet olarak ortaya çıkıyor ve bu muhalefet Müslümanların görmek istemediği bir muhalefettir. Bu paradigma-

tik, epistemolojik bir muhalefettir. Ama Müslümanlar asla bunu görmek istemiyorlar. Problem buradan geliyor. Bu muhalefet kavga etmek değil, hayır, Müslümanlar her zaman Müslüman olmayanlarla birlikte yaşadılar. Ben inanıyorum ki Müslümanlar geleceğin dünyasında Hıristiyanlarla birlikte hareket edeceklerdir. Çünkü bu postmodern dünyaya karşı, nihilizmin hakim olduğu dünyaya karşı Müslümanlar bence Hıristiyanlarla, Katoliklerle birlikte çok rahat hareket etmek durumunda olacaklardır diye düşünüyorum. Ya da Katolikler Müslümanlarla birlikte hareket edeceklerdir. Nihilist gücün, inanan insanları bir araya getireceğini düşünüyorum, fakat mesele nin böyle bir boyutu vardır aynı zamanda; epistemolojik olarak, paradigmatik olarak farklılığı olan bir süreç vardır. Çünkü post modern kültür, paradigması olan, epistemolojisi olan her şeye düşmanlık besliyor. Bu sadece Müslümanlara değil Müslümanlar dışındakilere de düşmanlık besliyor. Ben bunu ilk dönemin Hıristiyanlarına Romalı müşriklerin düşmanlık beslemelesine benzetiyorum. Onlar da durup dururken onlara düşmanlık besliyorlardı. Niye? Çünkü müminler, o günün müminleri onlarla birlikte ibadet etmiyorlardı. İlk kavga böyle başlamıştı onlarda. Şimdi böyle bir süreç vardır ortada. Dolayısıyla bu sürecin politik yansımaları nasıl olur, nasıl olmaz onu bilmiyorum. Türkiye'de bunun bir politik temsili söz konusu mudur onu da bilmiyorum? Ama şunu söyleyebiliriz: İslamcı söylem Ak Parti ile birlikte nihai hedefine varmıştır artık. Bundan sonra gidecek bir yeri yoktur, çünkü o hedefine vardı artık, iktidarı söylüyordu ve yoğun şekilde ona vurgu yaptı, iktidara geldi. Ama dönüp baktığında ne kadar çok büyük şeyler kaybettiğini de görmesi lazım artık. Ortada artık İslam'ın o emin sıfatıyla, ahlakıyla övüneceğimiz insanların sayısı az. Adalet talebi olan Müslümanlar az.

Eskireni: Bunlar iktidardan sonrasını ifade ediyor. İktidardan sonra ne, dediğiniz zaman ortaya bunların gelmesi lazımken...

Abdurrahman Arslan: Neydi bunlar? Bunun yeniden muhasebesini yapmamız gerekiyor. Bizim misyonumuz neydi? İktidar sahibi olmak mı, yoksa gerçekten iyi bir mümin ve mümine olmak mıydı? Mutlaki, emin, gerektiğinde dünyaya emreden bir insan modeli. Postmodern dünyada biz böyle bir Müslüman model sunamazsak iddialarımızın hepsini kaybetmiş oluruz. Kapitalizmin dediği ticaret adamı,

ilim adamı vb. orada daha iyisi var. Peki Müslümanın ne iddiası var? Müslümanın da bir iddiasının olması gerekir her şeyden önce.

Eskireni: Müslümanlar, o anlamda epistemolojik, paradigmatik düzeyde şeyler söylememiz gerekir gibi bir bilince henüz ulaşmış değiller diyebilir miyiz?

Abdurrahman Arslan: Bence buradaki sorun; o ulaşma noktasını Müslümanlar anlamak istemiyorlar. Şimdi Müslümanlar diyorlar ki üniversiteye başörtülü kızlarımızı alsınlar, yani İslamî mücadele geldi bir başın örtünmesinde düğümlendi. Sizce bu trajik değil mi? Bence çok trajiktir.

Eskireni: Büyük bir yaşam alanı orada kayboldu. Şüphesiz bu konunun önemini azaltmaz ama...

Abdurrahman Arslan: Bütün yaşam alanlarını modern olana terk ettiler, bir başörtüsünü İslam adına sahiplendiler. Ama bütün yaşam alanları ellerinden gitti. Söylemek istediğim o.

Eskireni: Anladım. Yani kısaca iyi bir mümin ve mümine anlamında.

Abdurrahman Arslan: Bizden istenen oydu, biz öyle olduğumuzda ancak hayatı, siyaseti, kültürü değiştirebiliriz. Başka nasıl değiştirebiliriz ki? Eğer biz de diğerleri gibi dünyaya düşkünsek, dünyevileşmişsek bizim diğerlerinden ne farkımız var. O zaman nasıl bir iddiada bulunabiliriz ki biz? Bu manada söylüyorum.

Eskireni: Hocam dünyevileşme problemini aşmak için neler önerebilirsiniz? Tasavvufu söyledik, onun dışında...

Abdurrahman Arslan: Ben burada üç noktaya dikkat çekiyorum

1- Müslümanlar hızlı bir şekilde sünneti yeniden ihya etmelidirler.

2- Cemaat olmanın imkanlarını, yollarını aramalılardır. Çünkü cemaat olmadan ne İslam, ne Müslümanlık, ne de daha iyi bir dünya kurmak mümkün değildir. Bütün bunların olabildiğini bize imkan olarak sunan bence tasavvuftur. Ben burada tasavvufu sadece ahlakî düzeyde almıyorum. Ama aynı zamanda da epistemolojik bir mesele olarak alıyorum. Onu da size söyleyeyim.

Eskireni: O anlamda bu konuştuğumuz...

Abdurrahman Arslan: Yani dünyadan el etek çek-

mek değil. Tasavvuf Müslümanların dediği gibi değil bence. Ben tasavvufu bildiğim için söylemiyorum, ama anladığım kadarıyla o öyle değil. El eteğini çekmek öyle değil. O bilgi son iki üç yüz yıl öncesinin. O ilk dönemin Müslümanları, takva sahibi, züht sahibi Müslümanlarına baktığımızda başka bir

Ben burada üç noktaya dikkat çekiyorum

1- Müslümanlar hızlı bir şekilde sünneti yeniden ihya etmelidirler.

2- Cemaat olmanın imkanlarını, yollarını aramalılardır. Çünkü cemaat olmadan ne İslam, ne Müslümanlık, ne de daha iyi bir dünya kurmak mümkün değildir. Bütün bunların olabildiğini bize imkan olarak sunan bence tasavvuftur.

şeydir o. Orda İslam'ın epistemolojik kaynaklarını görüyorsunuz. Bugün akıl adına konuşan bir adam tasavvufun akıl üzerine söylediklerini konuşmazsa bence hiçbir şey konuşmuş olmaz. Bu konuda, akıl üzerinde en çok laf edenler tasavvufçulardır.

Eskireni: Hocam, size çok teşekkür ederim. ■